

MORMINTE ROMANE DIN NECROPOLA DE PE DEALUL FURCILOR DE LA APULUM

Mihai GLIGOR, Doru BOGDAN, Paula MAZARE,
Ștefan LIPOT, Gabriel BALTEȘ

Lucrarea de față își propune să prezinte mormintele romane descoperite în anul 2008 cu ocazia efectuării unor săpături arheologice preventive¹ în cimitirul roman de pe *Dealul Furcilor*, de la Apulum. Zona *Dealul Furcilor-Podei* pe care sunt amplasate aceste complexe funerare romane este în fapt prima terasă a Mureșului, râu ce se află acum la peste un kilometru distanță, dar care probabil că în urmă cu câteva milenii curgea chiar la baza acestei terase². Necropola romană de pe *Dealul Furcilor* este destul de bine cunoscută în literatura de specialitate, numeroase sectoare de aici fiind supuse unor cercetări arheologice sistematice³. De asemenea, multe zone au fost în ultimii ani investigate prin cercetări preventive sau de salvare, unele dintre acestea aflate în imediata apropiere a celor ce fac obiectul prezentului articol⁴.

Mormintele excavate în anul 2008 pe strada *Ișvor f. n. (plan 1)* conturează imaginea unui cimitir mixt, unde incinerația și inhumarea au fost folosite în paralel, așa cum este cazul multor necropole romane din Dacia și din provinciile nordice ale Imperiului Roman. Se pot face speculații cu privire la aspecte de datare, etnicitate, statut social etc. vis-à-vis de cele două practici funerare, dar cert este că eșantionul pe care se bazează această lucrare nu este nici pe departe suficient de mare pentru a genera concluzii solide în acest sens. Se poate doar presupune că ritualurile funerare se înscriu în tendințele mai largi din secolele al II-lea și al III-lea p. Chr. din societatea provincială romană, unde la începutul acestei perioade predomina incinerația, menită să distrugă cât mai complet cu putință rămășițele trupești pentru a se asigura trecerea spiritului în lumea de dincolo și a preveni rătăcirea acestuia între cele două lumi⁵. Încă de la jumătatea secolului II p.

¹ Gligor et alii 2009, p. 245-250.

² Ciobanu, Bărbuță 1999-2000, p. 258.

³ Protase 1974, p. 134.

⁴ Ciobanu 2002, p. 138-139; Inel 2002, p. 202-206.

⁵ Alcock 1980, p. 50

Chr. se poate constata o schimbare, o creștere a procentajului de morminte de inhumație, fapt văzut ca o augmentare a respectului față de decedat, spiritul fiind acum perceput ca trecând în lumea de dincolo însoțit de un corp complet⁶.

Este greu de spus dacă mormintele descoperite aici, spre extimitatea sudică a necropolei apulense, se înscriu în această migrare a centrului de greutate dinspre incinerație înspre inhumație, de la jumătatea secolului al II-lea și ulterior. Dificultatea rezidă și în faptul că nu există relații stratigrafice directe între mormintele de incinerație și cele de inhumație din această zonă. Singurele relații stratigrafice stabilite cu certitudine au putut fi constatate între morminte de inhumație, fiind descoperite succesiuni de până la trei sarcofage/ciste de căramidă construite unele peste altele. Acest fapt denotă folosirea acestei practici funerare pentru o perioadă suficient de lungă de timp, astfel ca memoria existenței unui mormânt (mare și solid) pe o anumită locație, să se piardă, nu doar odată, ci de două ori.

Cert este faptul că numărul mormintelor de incinerație descoperite în această zonă, patru mai exact, este cu mult mai mic decât al celor de inhumație, 21. În cazul unuia singur dintre acestea, *M 5*, arderea pare să se fi produs la *ustrinum*, groapa având dimensiuni extrem de reduse și ne reprezentând urme de ardere. Resturile de oase calcinate au fost identificate grupat, fapt ce s-ar putea datora plasării acestora într-un săculeț textil înainte de a fi acoperite cu pământ. *M 2* și *M 13* prezintă toate elementele unor ardere ale corpului pe loc, deasupra gropii. Aceste *busta*, în accepțiunea *ad literam* a definiției date de Pompeius Festus⁷, sunt gropi ce prezintă urme de ardere intensă, în care cenușa și oasele bine arse sunt acoperite ulterior cu pământ. Cel de-al patrulea mormânt de incinerație, *M 4* pare să fie de asemenea o ardere pe loc, cu singura deosebire că fragmentele de oase lipsesc. Acest fapt poate avea mai multe explicații. Este posibil ca de fapt să nu fi fost vorba de un mormânt, ci doar de o ardere de altă natură, sau de o depozitare de materiale arse. Nu este exclusă varianta ca mormântul să fi aparținut unui individ de vârstă foarte fragedă, ale cărui oase să fi fost complet distruse pe rug sau ulterior de către compușii chimici din sol⁸.

O privire mai atentă asupra mormintelor de inhumație, relevă de asemenea o imagine foarte complexă și neuniformă, acestea variind în aproape toate aspectele. În ceea ce privește orientarea lor, nu se poate deloc constata o regularitate. Astfel că, deși majoritatea sunt orientate aproximativ EV, sunt suficient de multe orientate aproximativ NS și chiar pe alte direcții.

⁶ MacDonald 1977, p. 37.

⁷ Festus, Sextus Pompeius, *De Verborum Significatione*, cartea II, litera B.

⁸ Doorselaer 1967, p. 110.

Modul de executare a mormântului variază și el destul de mult. Două dintre acestea sunt constituite din sarcofage de calcar, unul de adult și unul de copil, judecând după dimensiunile lor. Ambele sarcofage prezintă urme de var pe fund, practică destul de des întâlnită în provinciile nordice ale Imperiului Roman⁹. Toate celelalte 19 morminte au fost realizate în sarcofage/ciste de cărămidă, tegule și ocazional piatră, legate cu mortar sau cu pământ. Așadar se poate constata lipsa completă din această parte a necropolei romane de la Apulum, a inhumărilor în sicriu de lemn sau direct în groapă, practici destul de curente în lumea romană¹⁰. Faptul că majoritatea înmormântărilor de aici sunt efectuate în instalații destul de elaborate și de costisitoare ar putea fi un indicator pentru proveniența din eșaloanele superioare ale societății¹¹ a celor decedați.

Tehnica de construcție a cistelor de cărămidă este diferită de la caz la caz, unele fiind realizate din șiruri paralele de cărămizi așezate pe cant, cu o cărămidă la cap și una la picioare, în timp ce altele au pe toate cele patru laturi pereți de cărămizi așezate în asize orizontale legate cu mortar sau cu lut. Unele dintre aceste ciste au pereții tencuiți cu mortar la interior și modul de realizare a fundului sau al capacului cistei diferă, mergând de la a nu avea nimic plasat peste pământul de pe fund, până la tegule sau cărămizi legate cu mortar, atât pe fund cât și pentru a acoperi complexul funerar. Au fost de asemenea folosite și scânduri de lemn cu funcția de capac de mormânt în anumite cazuri, segmente din acest material fiind descoperite peste pereții exteriori sau căzute peste schelet. Ca materiale de construcție, pe lângă cărămizi, *tegulae* și lemn, au fost folosite, în anumite cazuri, bucăți de calcar, uneori fragmente de monumente sculpturale luate din alte instalații funerare dezafectate. Cel mai bun exemplu în acest sens este dat de mormântul *M 3* din Sp I unde unul dintre pereții exteriori este format dintr-o *aedicula* cu scene din banchetul funerar. Aceasta în mod cert provine de la un monument funerar din apropiere, ce a fost distrus.

Sarcofagele/cistele de cărămidă, la fel ca și sarcofagele de piatră au fost folosite atât pentru persoane adulte cât și pentru copii. Acest fapt este relevat de dimensiunile mormintelor, deoarece un studiu osteologic complet nu a fost efectuat încă pentru resturile scheletale descoperite aici. Un pat de var mai subțire sau mai consistent a fost de asemenea așezat pe fundul unora dintre ciste, atât în cazul adulților cât și al copiilor.

Deși calitatea execuției sarcofagelor și a cistelor indică un statut social superior al celor ce au fost înmormântați în această parte a necropolei,

⁹ Grünewald 1990, p. 26.

¹⁰ Philipott 1991, p. 53.

¹¹ Hall 1996, p. 58.

inventarul funerar lipsește aproape în totalitate, dar acest lucru se datorează cu certitudine faptului că mormintele au fost aproape fără excepție jefuite încă din antichitate. Cele câteva obiecte cu caracter funerar sau de altă natură descoperite în zonă, provin toate din afara mormintelor. Un vas ceramic complet (**fig. 11/2**) descoperit în imediata apropiere a incinerăției *M 13* ar putea avea legătură cu ritualurile post-înmormântare ce au avut loc aici, știut fiind faptul că vizitele la cimitir, mesele¹² și ofrandele comemorative erau practicate în mod frecvent în lumea romană.

Discuțiile despre zonalitate și folosirea spațiului în această parte a necropolei romane de la Apulum, deși tentante, ar fi inoportune date fiind dimensiunile reduse ale zonelor excavate ce fac obiectul acestei lucrări și mai ales discontinuitatea acestora. Un element relevant în această direcție ar putea fi șanțul descoperit în secțiunea a treia din Sp II, dar dată fiind suprafața redusă pe care acesta a fost dezvelit, interpretarea sa ar fi pură speculație.

Catalogul mormintelor:

Mormânt M 1 (Sp II)

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S VI** în **Sp II**. Dimensiuni: L = 2,10 m; L int. = 1,50 m; l = 1,00 m; l int. = 0,40 m; adânc. = 0,20 m; asize = 4; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm; grosime cărămidă = 5 cm. Orientare NNV–SSE.

Cărămizile din care este confecționat sarcofagul sunt legate cu pământ. Capacul sarcofagului a fost confecționat tot din cărămizi. Mormântul are pe fund cărămizi așezate pe latura lungă. Lipsesc resturile scheletice și inventarul funerar. Nu a fost folosit varul în interiorul acestui mormânt, ce a fost jefuit (**fig. 1-2**).

Mormânt M 2 (Sp II)

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S VI** în **Sp II**, este amplasat la 0,25m distanță de *M 1* paralel cu acesta. Dimensiuni: L = 2,10 m; L int. = 1,50 m; l = 1,00 m; l int. = 0,40 m; adânc. = 0,20 m; asize = 4; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30cm; grosime cărămidă = 5 cm. Orientare NNV–SSE.

Cărămizile din care este construit sarcofagul sunt legate cu pământ. Capacul sarcofagului a fost confecționat tot din cărămizi. Mormântul are pe fund cărămizi așezate pe latura lungă. Lipsesc resturile scheletice, nu s-a descoperit inventar funerar, nici var. Mormântul a fost jefuit (**fig. 2**).

¹² Barber, Bowsher 2000, p. 307.

Fig. 1. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 1/Sp II)

Mormânt M 3 (Sp II)

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S VI** în **Sp II**, la mică distanță de *M 1* și *M 2*. Dimensiuni: L = 1,90 m; L int. = 1,30 m; l = 1,00 m; l int. = 0,40 m; adânc. = 10 cm; asize = 2; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm; grosime cărămidă = 5 cm. Orientare E-V.

Cărămizile din care este confecționat sarcofagul sunt legate cu pământ, același material de construcție fiind folosit și pentru acoperirea mormântului. Cărămizile ce formau capacul au fost deranjate de către jefuitorii de morminte. Mormântul are pe fund cărămizi așezate pe latura lungă. Lipsesc resturile scheletice, nu s-a descoperit inventar funerar, nici var (**fig. 2**).

Mormânt M 4 (Sp II)

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag de calcar. Localizare: **S V** în **Sp II**. Dimensiuni: L = 1,10 m; L int. = 0,93 m; l = 0,50 m; l int. = 0,33 m; h = 0,80 m; adânc. = 0,45 m; gros. = 10 cm. Orientare NNV-SSE.

Este un mormânt de copil, sarcofagul de calcar fiind acoperit cu un capac în două ape sculptat din același material. Capacul a fost spart (de către jefuitorii de morminte), doar capătul dinspre sud fiind păstrat încă *in situ*. Pe fundul sarcofagului a fost găsit un strat consistent de var. Nu au fost identificate fragmente osteologice sau inventar funerar (**fig. 3**).

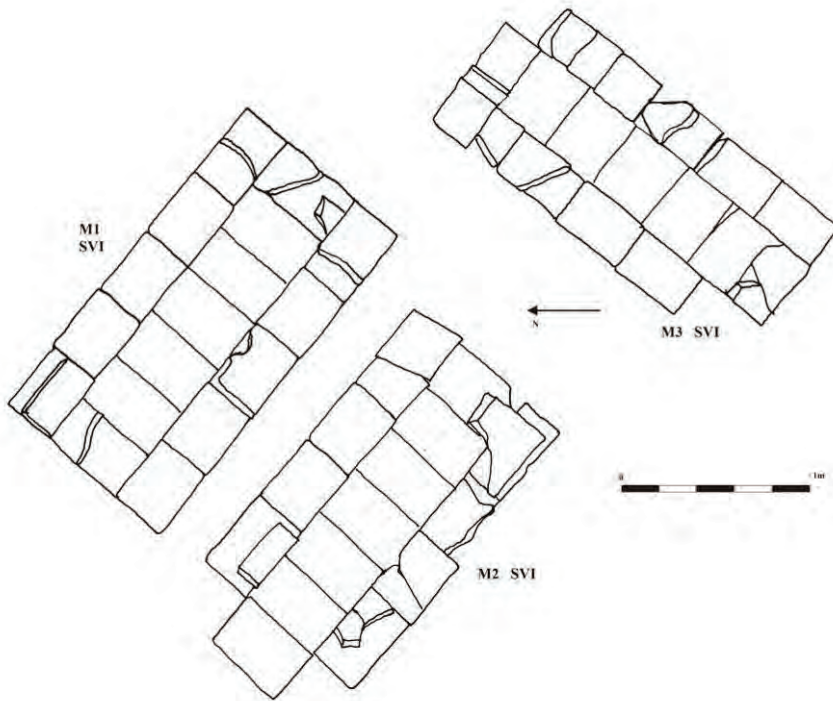

Fig. 2. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 1, M 2, M 3/Sp II)

Mormânt M 1 (Sp I)

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag de calcar. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2m; l = 0,90 m; h = 0,87 m; adânc. = 0,76 m; gros. = 0,16 m. Orientare N-NV-S-SE.

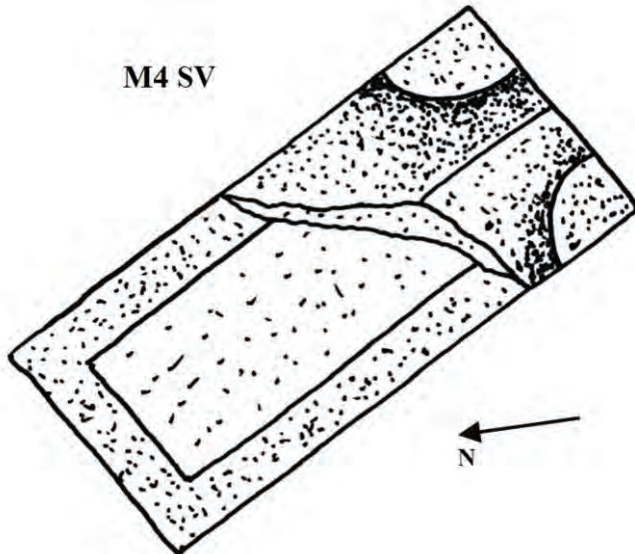
Spre latura estică a sarcofagului, la baza acestuia, a fost dezvelit un fus de coloană, de formă circulară, secționat longitudinal, confecționat din calcar, iar pe latura sa nord-vestică a fost găsit, sub mai multe bucăți din calcar sparte, un fragment din partea posterioară a unui leu funerar, probabil toate făcând parte original dintr-o *aedicula*. Mormântul a fost jefuit din vechime; nu au fost descoperite resturi scheletice, de asemenea lipsește inventarul. Pe fundul sarcofagului a fost identificat un strat de var (**fig. 4**).

Mormânt M 2 (Sp I)

Rit funerar: incinerare. Tip: incert, posibil ardere pe loc, groapa prezentând urme de calcinare pe laturile ce s-au păstrat. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: incerte, fiind deranjat de o intervenție ulterioară.

1

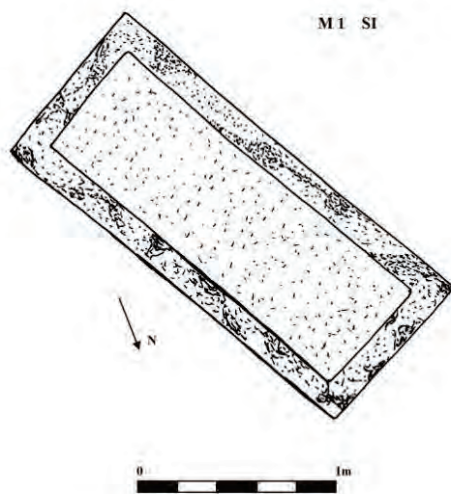

0

1m

2

Fig. 3. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 4/Sp II)

1

2

Fig. 4. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 1/Sp I)

Mormânt M 3

Rit funerar: înhumație. Tip: sarcofag/cistă de calcar și cărămidă. Localizare: **S II** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,50 m; L int. = 1,00 m; l = 0,70 m; l int. = 0,30 m; adânc. = 0,35 m; asize = 2 + fragmente calcar; L cărămidă = 0,40 m; l cărămidă = 0,14 m. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare VSV–ENE.

Cărămizile și fragmentele de calcar din care este confecționat sarcofagul sunt legate cu pământ, complexul funerar fiind acoperit cu același tip de materiale. Pe fundul mormântului sunt prezente urme de var. Mormântul a fost jefuit și probabil aceasta este cauza lipsei inventarului funerar. După dimensiuni, mormântul a aparținut unui copil. Latura scurtă, de V a sarcofagului încorporează un fragment de monument sculptural din calcar, un fragment de *aedicula* ce prezintă scene dintr-un banchet funerar. În mod cert acesta provine de la un monument funerar dezafectat, fiind refolosit în contextul acestei înmormântări (**fig. 5**).

Mormânt M 4

Rit funerar: incineratie. Tip: incert, posibil ardere pe loc, groapa prezentând urme de calcinare. Localizare: **S II** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 55 cm; l = 35 cm; grosimea depozitului de arsură este de 5 cm. Este, de asemenea, posibil ca acest complex să nu fie în fapt un mormânt ci doar o groapă de cenușă.

Mormânt M 5

Rit funerar: incineratie. Tip: ardere la *ustrinum*. Localizare: **S III** în **Sp I**. Dimensiuni: incerte. Au fost identificate câteva fragmente de oase umane calcinate.

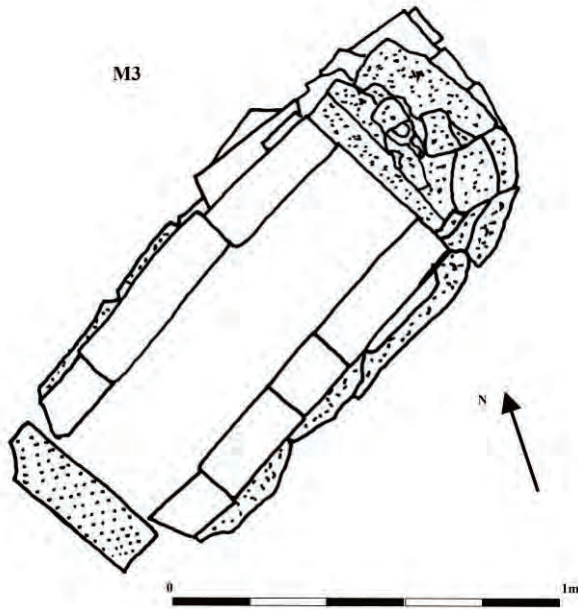
Mormânt M 6

Rit funerar: înhumație. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S II** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,50 m; L int. = 1,05 m; l = 0,55 m; l int. = 0,27 m; adânc. = 0,35 m; asize = 40/30-cant; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 14 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare ESE–VNV.

Sarcofagul este construit din cărămizi legate cu lut, fundul fiind acoperit cu var, iar capacul este realizat din scânduri de lemn, fragmente din acestea fiind încă păstrate. Mormântul de copil, judecând după dimensiunile acestuia, a fost jefuit și puținele fragmente de oase umane încă prezente au fost puternic deranjate. Cu toate acestea amprenta scheletului și chiar a corpului, a fost perfect păstrată în stratul consistent de var peste care a fost așezat decedatul. Fără inventar funerar (**fig. 6**).

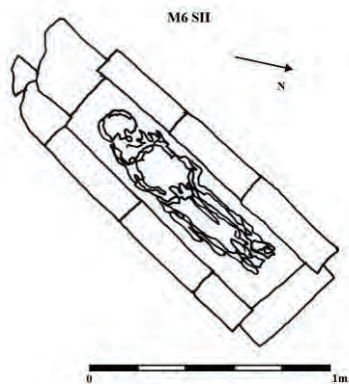

1

2

Fig. 5. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 3/Sp I)

1 2

Fig. 6. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 6/Sp I)

Mormânt M 7

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,05 m; L int. = 0,70 m; l = 0,37 m; l int. = 0,30 m; adânc. = 0,25 m; asize = 5; L cărămidă = 30 cm; l cărămidă = 14 cm. Grosimea medie a cărămidzilor este de 5 cm. Orientare ESE-VNV.

Sarcofagul este construit din cărămizi legate cu lut, fundul fiind acoperit cu var, iar capacul fiind realizat din scânduri de lemn și cărămizi. Mormântul aparține în mod cert unui copil, având dimensiuni deosebit de reduse, singurul element osteologic încă prezent fiind un fragment de calotă craniană. Lipsa cvasitotală a scheletului și a inventarului funerar sugerează faptul că acest mormânt a fost jefuit (**fig. 7**).

Mormânt M 8

Rit funerar: inhumăție. Tip: cistă de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,35 m; l = 0,37 m; adânc. = 0,30 m; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămidzilor este de 5 cm. Orientare ESE-VNV.

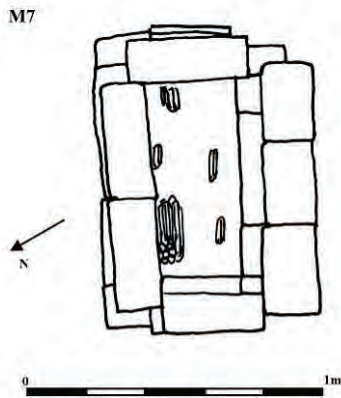

Fig. 7. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 7/Sp I)

Mormântul a fost realizat din două șiruri paralele a câte patru cărămizi așezate pe cant pe latura lungă, cu o alta așezată în același mod la capătul dinspre vest. Cista astfel constituită a fost acoperită cu un șir de cinci cărămizi așezate orizontal, acest capac fiind păstrat intact până la momentul excavării. Mormântul de copil prezintă urme de var pe fund, dar fragmente osteologice și inventar funerar nu s-au păstrat.

Mormânt M 9

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2,58 m; L int. = 2 m; l = 1,10 m; l int. = 0,50 m; adânc. = 0,28 m; asize = 6; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare E–V.

Mormântul a fost construit din cărămizi așezate orizontal și legate cu lut, având pereți pe toate cele patru laturi. Judecând după cantitatea mare de fragmente de lemn, dar și după localizarea acestora în interiorul mormântului, se poate avansa ipoteza că atât fundul cât și capacul acestuia erau realizate din scânduri. Scheletul unui individ adult de talie mare (cca. 1,80 m) s-a păstrat în stare relativ bună, fiind așezat pe un pat de var. Inventarul mormântului constă într-o monedă ce a fost găsită în gropa de implantare a cărămizilor ce alcătuiesc cista, dar în afara acesteia (**fig. 8**).

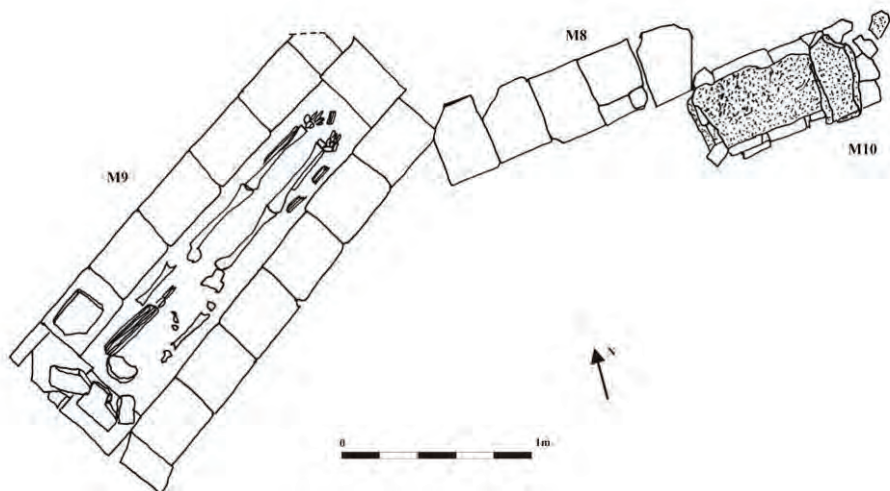

Fig. 8. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 8, M 9, M 10/Sp I)

Mormânt M 10

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă și piatră. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,00 m; L int. = 0,60 m; l = 0,60 m; l int. = 0,24 m; adânc. = 0,20 m; asize = 3; L cărămidă = 39 cm; l cărămidă = 0,20 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare ESE-VNV.

Mormântul a fost construit din cărămizi și fragmente de piatră așezate orizontal și legate cu lut, cu fragmente de *imbrices* la colțuri. Este probabil un mormânt de copil, poate chiar nou-născut, judecând după dimensiunile reduse ale complexului și lipsa totală a fragmentelor osteologice. Fundul mormântului a fost acoperit cu var. Fără inventar funerar.

Mormânt M 11

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă și piatră. Localizare: **S IA** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,80 m; L int = 1,56 m; l = 0,65 m; l int = 0,40 m; adânc. = 0,38 m; asize = 7; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 14 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare ENE-VSV.

Cărămizile din care este confecționat sarcofagul/cista sunt legate cu pământ, iar fundul a fost realizat tot din cărămizi, dispuse pe latura lungă. Mormântul a fost acoperit cu *tegulae* și fragmente de calcar, dar acestea au fost dislocate din poziția lor originală în momentul în care complexul funerar a fost jefuit. Acesta este probabil și motivul pentru care inventarul

funerar lipsește cu desăvârșire. Și resturile scheletice au suferit de pe urma profanării mormântului, acestea fiind găsite în fragmente mici împrăștiate în interiorul și exteriorul sarcofagului (**fig. 9**).

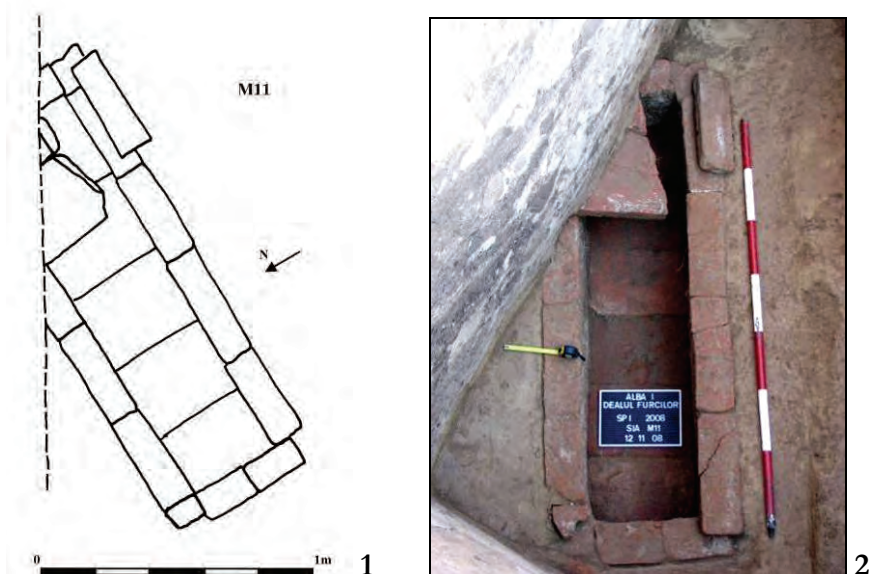

Fig. 9. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 11/Sp I)

Mormânt **M 12**

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S II** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2,50 m; L int. = 1,70 m; l = 1,15 m; l int. = 0,47 m; adânc. = 0,56 m; asize = 9; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea cărămizilor este de circa 5 cm. Orientare E-V.

Cărămizile din care este confecționat sarcofagul sunt legate cu mortar. Capacul sarcofagului a fost edificat tot din cărămizi legate cu mortar, iar pe fund sunt așezate cărămizi pe latura lungă. La interior pereții sunt tencuiți cu mortar. Mormântul a fost jefuit, inventarul funerar lipsește cu desăvârșire, iar resturile scheletice au avut de suferit, fiind dislocate din poziția lor originală (**fig. 10**).

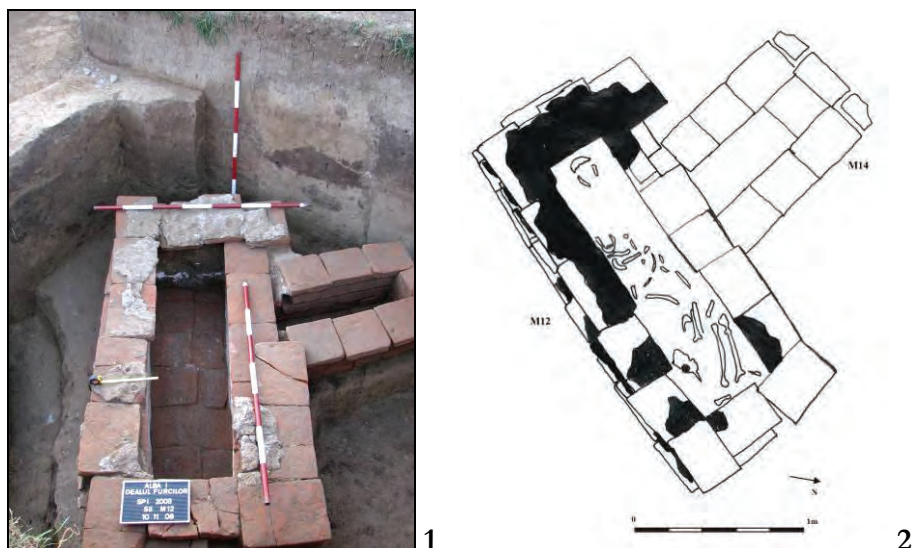

Fig. 10. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 12, 14/Sp I)

Mormânt M 14

Rit funerar: inhumatie. Tip: sarcofag/cista de cărămidă. Localizare: **S II** în **Sp I**. Este suprapus, tăiat în două de către groapa de implantare a *M 12*. Dimensiuni: L= 1,15 m; L int. = 0,85 m; l = 0,85 m; l int. = 0,27 m; adânc. = 0,35 m; asize = 4; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare NV-SE.

Sarcofagul este construit din cărămizi legate cu lut fiind placat pe fund cu același tip de cărămizi, iar capacul fiind făcut din același material. A fost evident afectat de săparea gropii pentru *M 12* și probabil așa se explică lipsa fragmentelor osteologice și a inventarului funerar. Interiorul acestui mormânt pare a nu fi fost tratat cu var.

Mormânt M 13

Rit funerar: incineratie. Tip: probabil arderea corpului decedatului s-a făcut pe loc, groapa prezentând urme de calcinare. Localizare: **S IA** în **Sp I**. Dimensiuni: diametru = 50 cm; adâncime - 0,60 cm.

În apropiere a fost descoperit un vas ceramic întreg (**fig. 11/2**), posibil legat de ofranda funerară asociată mormântului de incineratie sau a unui alt mormânt jefuit sau dezafectat, din imediata vecinătate. Nu este exclusă posibilitatea ca acest vas să provină de pe urma practicării unor ritualuri post-înmormântare, de comemorare a decedatului (**fig. 11/1**).

1

2

Fig. 11. Alba Iulia-Dealul Furcilor
(1- M 13/Sp I; 2 – vas ceramic roman din vecinătatea mormântului)

Mormânt **M 15**

Rit funerar: inhumatie. Tip: sarcofag/cista de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,70 m; L int. = 1,40 m; l = 0,95 m; l int. = 0,43 m; adânc. = 0,20 m; asize = 4; L cărămidă = 39 cm; l cărămidă = 27 cm. Grosimea medie a cărămidizilor este de 5 cm. Orientare NNV–SSE.

Cărămizile sunt legate cu pământ, capacul acestuia fiind realizat tot din cărămizi. Scheletul unui individ adult s-a păstrat doar de la talie în jos și câteva fragmente de calotă craniană, restul fiind dislocat din poziția sa originală de către intervenții ulterioare, probabil ale jefuitorilor de morminte.

Grupul de trei morminte *M 15*, *M 16* și *M 17* prezintă relații stratigrafice clare, *M 15* fiind cel mai târziu dintre ele, el suprapunând și distrugând extremitatea vestică a lui *M 16*. Fără inventar funerar (**fig. 12**).

Fig. 12. Alba Iulia-Dealul Furcilor (*M 15*, *M 16*, *M 17*/Sp I)

Mormânt **M 16**

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,95 m; l = 0,96 m; l int. = 0,37 m; adânc. = 0,25 m; asize = 1; L cărămidă = 38 cm; l cărămidă = 28 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare E-V.

Cărămizile sarcofagului sunt legate cu pământ, capacul acestuia fiind realizat tot din cărămizi. Scheletul unui individ adult s-a păstrat doar de la talie în jos și câteva fragmente de calotă craniană, restul fiind dislocat din poziția sa originală de către groapa de implantare a mormântului *M 15*. Grupul de trei morminte *M 15*, *M 16* și *M 17* prezintă relații stratigrafice clare, *M 16* fiind clar post-datat și suprapus de către *M 15* și la rândul său suprapunând parțial pe cel mai timpuriu dintre ele, *M 17*. Fără inventar funerar (**fig. 13**).

Mormânt **M 17**

Rit funerar: inhumăție. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2,15 m (?); L int. = 2,07 m; l = 0,98 m; l int. =

0,34 m (?); adânc. = 0,30 m; asize = 6; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare ESE–VNV.

Cărămizile sarcofagului sunt legate cu pământ, capacul acestuia fiind realizat tot din cărămizi. Inhumatul a fost acoperit cu un strat de var. Este un individ adult având cel puțin 1,75 m, destul de bine conservat. Fără inventar funerar. Grupul de trei morminte *M 15*, *M 16* și *M 17* prezintă relații stratigrafice clare, *M 17* fiind cel mai timpuriu dintre ele, parțial suprapus de către *M 16* (fig. 13).

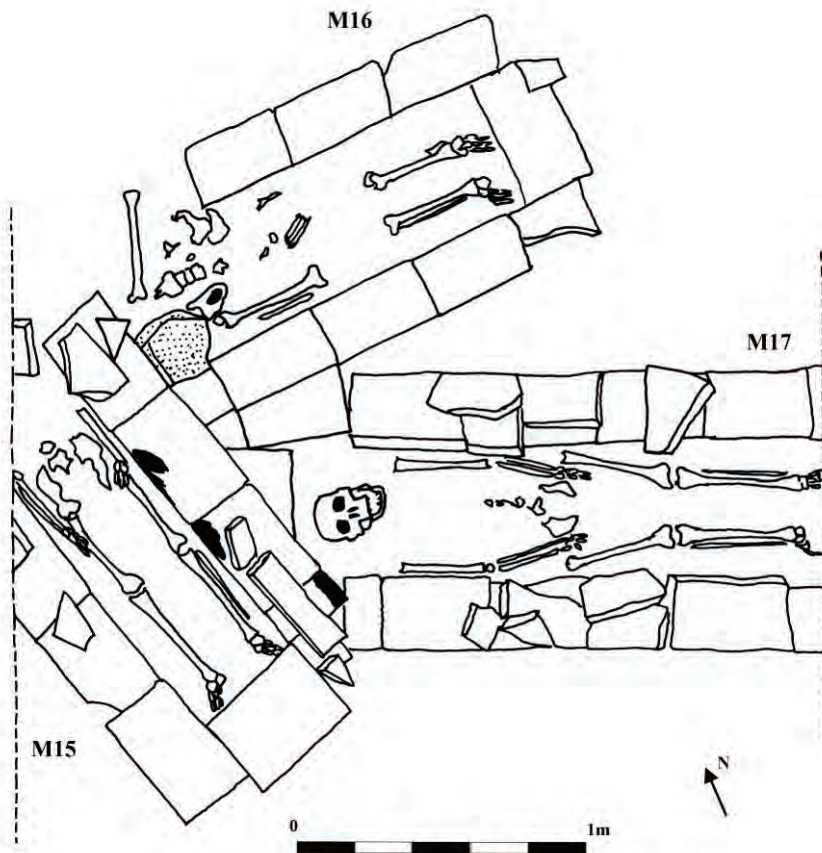

Fig. 13. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 15, M 16, M 17/Sp I)

Mormânt M 18

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S IA** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,64 m; L int. = 0,80 m; l = 0,90 m; l int. = 0,35 m; adânc. = 0,15 m; asize = 3; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare E-V.

Sarcofagul acestei înmormântări de copil a fost construit din cărămizi legate cu lut. Fragmente osteologice sau inventar funerar nu s-au păstrat, probabil din cauză că și acest mormânt a fost jefuit. *M 18* are o relație stratigrafică directă cu *M 21*, fiind anterior acestuia (**fig. 14**).

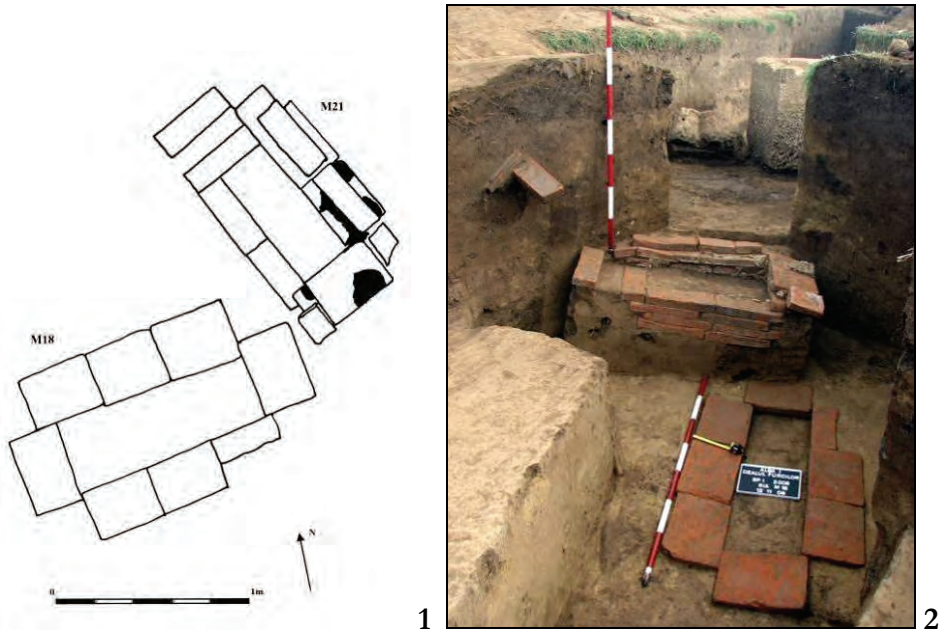

Fig. 14. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 18, M 21/Sp I)

Mormânt M 21

Rit funerar: înmormântare. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S IA** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 1,25 m; L int = 0,74 m; l = 0,75 m; l int. = 0,30 m; adânc. = 0,35 m; asize = 6; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 14 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare NNV-SSE.

Sarcofagul acestei înmormântări de copil a fost construit din cărămizi legate cu mortar, interiorul său fiind tencuit. Fragmente osteologice sau inventar funerar nu s-au păstrat, probabil din cauză că și acest mormânt a fost jefuit. *M 21* are o relație stratigrafică directă cu *M 18*, fiind mai târziu decât acesta, fiind tăiat în umplutura lui.

Mormânt M 19

Rit funerar: inumație. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă și piatră. Localizare: **S I** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2,15 m; L int. = 1,60 m; l = 0,90 m; l int. = 0,30 m; adânc. = 0,35 m; asize = 7; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 30 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare ESE–VNV.

Sarcofagul/cista a fost construit din cărămizi, dar a fost apoi acoperit cu bucăți mari de calcar. A fost ulterior deranjat de către jefuitorii de morminte, fragmente din schelet fiind împrăștiate atât în afara cât și în interiorul cistei de cărămidă. Fără inventar funerar (**fig. 15**).

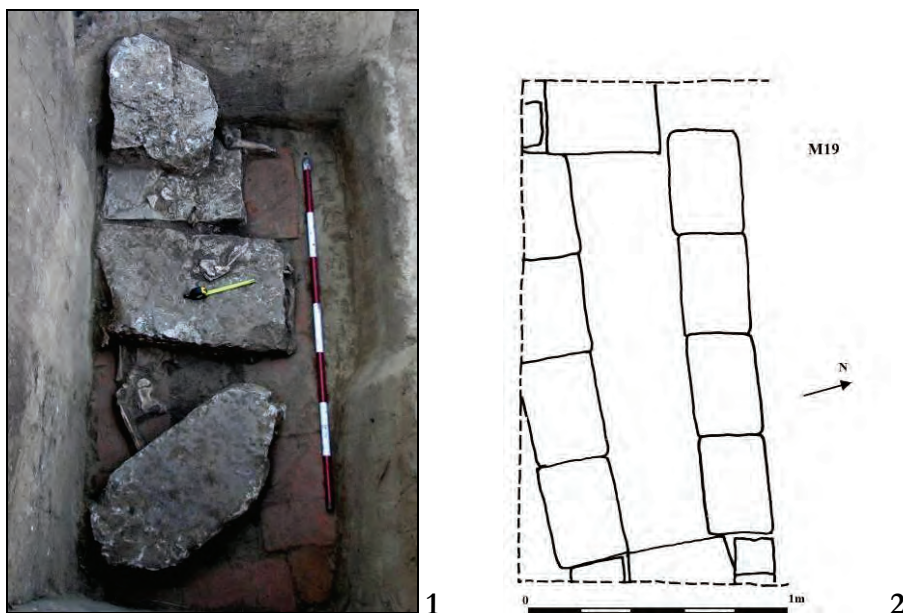

Fig. 15. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 19/Sp I)

Mormânt M 20

Rit funerar: inumație. Tip: sarcofag/cistă de cărămidă. Localizare: **S IA** în **Sp I**. Dimensiuni: L = 2,40 m; L int. = 1,80 m; l = 0,90 m; l int. = 0,40 m; adânc. = 0,45 m; asize = 6; L cărămidă = 40 cm; l cărămidă = 25 cm. Grosimea medie a cărămizilor este de 5 cm. Orientare E–V.

Sarcofagul a fost construit din cărămizi legate cu mortar, interiorul său fiind tencuit. Este acoperit cu cărămizi, ce au fost dislocate atunci când mormântul a fost jefuit. Scheletul unui individ adult nu pare să fi fost afectat de această intervenție, fiind păstrat în stare destul de bună. Singurul obiect de inventar funerar este un ac de os (**fig. 16**).

Fig. 16. Alba Iulia-Dealul Furcilor (M 20/Sp I)

Roman burials in Apulum's necropolis from Dealul Furcilor

(Abstract)

Mitigation excavations that were carried out in the autumn of 2008 in the *Dealul Furcilor* area of Alba Iulia have uncovered a number of burials from the Roman necropolis of Apulum. A total of twenty five graves were recorded, both cremations (four) and inhumations (twenty one). The image these features create is one of a very mixed cemetery, where burial practices, beliefs, social components and construction techniques vary a lot throughout the relatively small excavated area.

Explanation of figures

Plan 1. General view of the excavated sector of the Roman necropolis at Dealul Furcilor.

Abrevieri bibliografice

- Alcock 1980 - J. P. Alcock, „Classical religious beliefs and burial practice in Roman Britain”, în *Archaeol*, 137, 1980, p. 50-85.
- Barber, Bowsher 2000 - B. Barber and D. Bowsher, „*The eastern cemetery of Roman London: excavations 1983-90*”, MoLAS Monogr, 4, London, 2000.
- Ciobanu 2002 - R. Ciobanu, „Raport preliminar privind săpăturile arheologice de la Alba Iulia-Apulum II-Dealul Furcilor-str. Izvor, f.n.”, în *PA*, II, 2002, p. 138-139.
- Ciobanu, Bărbuță 1999-2000 - R. Ciobanu, V. Bărbuță, „Le Port Romain d’Apulum”, în R. Bedon, A. Melissard (eds.) *La Loire et les Fleuves de la Gaule Romaine et des Regions Voisines Caesarodunum*, XXXIII-XXXIV, 1999-2000, Limoges p. 257-277.
- Doorselaer 1967 - A. V. Doorselaer, *Les nécropoles d’époque romaine en Gaule Septentrionale*, Brugge, 1967.
- Grünewald 1990 - M. Grünewald, *Der römische Nordfriedhof in Worms: Funde von der Mainzer Strasse*, Worms, 1990.
- Hall 1996 - J. Hall, „The cemeteries of Roman London”, în J. Bird, M. W. C. Hassall, H. Sheldon (eds.) *Interpreting Roman London: papers in memory of Hugh Chapman*, Oxbow Monographie, 58, Oxford, 1996, p. 57-84.
- Inel 2002 - C. Inel, „Raport preliminar de cercetare arheologică pe terenul amplasat în Alba Iulia str. Izvorului f. n.”, în *PA*, IV, 2004, p. 202-206.
- MacDonald 1977 - J. MacDonald, „Pagan religious and burial practices in Roman Britain”, în R. Reece (ed.) *Burial in the Roman world*, CBA Res. Rep. 22, London, 1977, p. 35-39.
- Philipott 1991 - R. Philipott, *Burial practices in Roman Britain: a survey of grave treatment and furnishing AD 43-410*, BAR, Brit. Ser. 219, Oxford, 1991.
- Protase 1974 - D. Protase, „Necropola orașului Apulum. Săpăturile din anii 1970-1971”, în *Apulum*, XII, 1974, p. 134-159.

Cuvinte-cheie: Apulum, necropolă, inhumăție, incinerăție, sarcofag de piatră
Keywords: Apulum, necropolis, inhumation, incineration, stone sarcophagus

Plan 1. Plan general cu sectorul cercetat din necropola romană de la Alba Iulia - Dealul Furcilor